

УДК 159.923:057.19

*Лозовецька В.Т., д. п. н., проф.,
головний науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації
і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАЦІ

Валентина Лозовецька. Професійне становлення особистості в сучасних умовах праці /Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти №5.-. Професійна педагогіка. – Вид-во: Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, 2013.- с.20 -24.

Анотація. У статті акцентовано увагу на тому, що професійна освіта в сучасних умовах праці має передбачати підготовку майбутніх фахівців в контексті їх готовності до адекватного сприйняття соціально-економічних потреб, усвідомленого сприйняття цілей і мотивів професійної діяльності в оволодінні ринковими цінностями, проектуванні власної траєкторії професійного становлення.

Ключові слова: викладач, професійний саморозвиток, професійна освіта, ринкові цінності, професійна діяльність.

Аннотация. Лозовецкая В.Т. В статье акцентировано внимание на том, что профессиональное образование в современных условиях труда должно предусматривать подготовку будущих специалистов в контексте их готовности к адекватному восприятию социально-экономических потребностей, осознанного восприятия целей и мотивов профессиональной деятельности в овладении рыночными ценностями, проектировании собственной траектории профессионального становления.

Ключевые слова: преподаватель, профессиональное саморазвитие, профессиональное образование, рыночные ценности, профессиональная

деяльність.

Annotation. Lozovetska Valentyna. Psychological and pedagogical aspects of professional formation of personality in modern working conditions

The article focused on the fact that the modernization of vocational education provides for the training of future professionals in terms of their readiness to appreciate the social and economic needs, conscious perception of goals and motivations in learning professional market values, designing their own professional self-development path.

Keywords: teacher, professional self-development, professional education, market values, professional activity.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАЦІ

У статті акцентовано увагу на тому, що ринкові умови діяльності передбачають підготовку особистості, здатної до самостійного прийняття професійних рішень в виконанні тих чи інших проблем і завдань.

Компетентному спеціалісту повинні бути притаманні принаймні такі характеристики як: ефективність праці; оперативне реагування на вимоги сучасного ринку праці; креативність і творчість у здійсненні професійних дій; усвідомлення ролі особистісного внеску в досягнення загальних цілей праці; мобільність і гнучкість в оволодінні знаннями і вміннями; готовність до оволодіння додатковими компетенціями та кваліфікаціями; здатність до аналізу та прогнозування результатів професійної діяльності і т.д.

Обґрунтовано концептуальні засади щодо професійного становлення сучасної особистості із застосуванням компетентнісно-діяльнісного підходу з системним відтворенням в навчальному процесі реальних умов професійної діяльності, оновленням змісту, форм і методів професійного навчання, спрямованих на формування відповідного рівня компетентності в тій чи іншій сфері діяльності, усвідомлення майбутнім фахівцем

особистісного сенсу, і професійних цілей, усвідомлення своїх емоцій і емоційних відносин; усвідомлення свого характеру; усвідомлення своєї особистісної спрямованості і світогляду в ході взаємодії з іншими людьми в трудовому процесі. В процесі навчання має розвиватися соціальна і професійна мотивація, а саме: соціальна - через усвідомлення соціально-економічної ролі особистості в умовах ринкового середовища; професійна мотивація - через розвиток професійних цілей мотивів, проектування відповідного змісту навчальної інформації, форм і методів навчання з урахуванням сприйняття себе як члена професійного колективу. Встановлено, що успішність професійного становлення особистості суттєвим чином зумовлена компетентністю викладача, зокрема, його готовністю до реалізації навчально-виховних цілей, спрямованих професійний саморозвиток та професійне становлення особистості .

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ТРУДА

В статье доказано, что рыночные условия деятельности предусматривают подготовку личности, способной к самостоятельному принятию профессиональных решений в выполнении тех или иных проблем и задач. Компетентному специалисту должны быть присущи крайней мере такие характеристики как: эффективность труда; оперативное реагирование на требования современного рынка труда; креативность и творчество в осуществлении профессиональных действий; осознание роли личностного вклада в достижение общих целей работы; мобильность и гибкость в овладении знаниями и умениями, готовность к овладения дополнительными компетенциями и квалификациями, способность к анализу и прогнозированию результатов профессиональной деятельности и т.д. Обоснованы концептуальные основы относительно профессионального становления современной личности с применением компетентностно-

деятельностного подхода с системным воспроизведением в учебном процессе реальных условий профессиональной деятельности, обновлением содержания, форм и методов профессионального обучения, направленных на формирование соответствующего уровня компетентности в той или иной сфере деятельности, осознание будущим специалистом личностного смысла, и профессиональных целей, осознание своих эмоций и эмоциональных отношений; осознание своего характера; осознание своей личностной направленности и мировоззрения в ходе взаимодействия с другими людьми в трудовом процессе. В процессе обучения должна развиваться социальная и профессиональная мотивация, а именно: социальная - через осознание социально-экономической роли личности в условиях рыночной среды; профессиональная мотивация - через развитие профессиональных целей мотивов, проектирование соответствующего содержания учебной информации, форм и методов обучения с учетом восприятия себя как члена профессионального коллектива. Установлено, что успешность профессионального становления личности существенным образом обусловлена компетентностью преподавателя, в частности, его готовностью к реализации учебно-воспитательных целей, направленных профессиональное саморазвитие и профессиональное становление личности.

Сучасні соціально-економічні відносини вимагають оперативного пристосування особистості до динамічної технологізації та інформатизації виробництва, потреби удосконалення функціонального поля професійної діяльності. Роботодавці вважають, що особистість у певній галузі діяльності повинна бути компетентною і вміти: системно вдосконалювати професійні знання та вміння; гнучко застосовувати свій професійний потенціал у відповідності з тими чи іншими умовами праці, вміти працювати в групі; приймати відповідальність за результати власної праці. Ринкові умови діяльності передбачають підготовку особистості, здатної до самостійного прийняття професійних рішень в виконанні тих чи інших проблем і завдань.

Причому, компетентного спеціаліста повинні бути притаманні принаймні такі характеристики як: ефективність праці; оперативне реагування на вимоги сучасного ринку праці; креативність і творчість у здійсненні професійних дій; усвідомлення ролі особистісного внеску в досягнення загальних цілей праці; мобільність і гнучкість в оволодінні знаннями і вміннями; готовність до оволодіння додатковими компетенціями та кваліфікаціями; здатність до аналізу та прогнозування результатів професійної діяльності і т.д. [3,4].

Як свідчать результати наших досліджень переважна більшість майбутніх фахівців на ринку праці має певні труднощі у виборі професії та у подальшому професійному становленні. Можна виділити ряд типових психологічних проблем, пов'язаних з професійним становленням сучасної особистості. До них насамперед належать:

- неузгодженість ідеального і реального образу обраній професії;
- уявлення про свої особисті ціннісні орієнтації не відповідають своїм уявленням про цінності, що забезпечують успіх у професійній діяльності в нових економічних і соціальних структурах;
- неузгодженість реальної та ідеальної мотивації професійного вибору;
- неадекватна самооцінка.

Отже професійне освіта потребує оновлення форм навчально-пізнавальної діяльності щодо професійного становлення та самореалізації особистості в сучасних умовах праці, що підтверджує актуальність обраного дослідження, основною метою якого є обґрунтування психологічних аспектів професійного становлення майбутніх фахівців.

Є.О.Климов розглядає ринок праці в контексті використання особистістю власного професійного досвіду, за умови, що ринок не є ринком вільного маніпулювання бездушними об'єктами. Кожна людина в ситуації вибору або зміни професії, в ситуації, коли вона має оволодіти новими незвичними вміннями, є ще і свідомим суб'єктом вибору, який думає, обмірковує майбутнє. Професійна орієнтація потрібна для того, щоб розумно

обдумувати і будувати, власне кажучи, не тільки свій життєвий шлях, а також передбачати розвиток себе як особистості. Сутність і мету життя потрібно шукати не тільки в конкретному і кінцевому предметі або стані задоволення і заспокоєння; їх потрібно шукати в активному подоланні труднощів. На думку вченого, свідоме сприйняття суттєвих віх у житті людини є важливою передумовою у її подальшій професійній орієнтації і переорієнтації. Для подальшого розвитку психології діяльності важливо чисто теоретично об'єднати існуючі у психології уявлення, ідеї, що асоціюються з поняттям „життєвої події”, котре є досить продуктивним для розробки наукових уявлень щодо професійного життєвого шляху, умов досягнення особистістю професіоналізму в діяльності. Є.О.Климов вважає, що життєва подія – це не простий збіг обставин, що фіксується зовнішнім спостерігачем, але деяка суб'єкт-об'єктна цілісність. Аналізуючи поняття «професійне самовизначення», Е. А. Климов підкреслив, що це не одноразовий акт прийняття рішення, а процес постійних змін. Найбільш актуальним вибір професії стає в підлітковому віці і в період ранньої юності, але і в наступні роки виникає проблема ревізії та корекції професійного життя людини. Професійне становлення особистості збагачує психіку, наповнює життєдіяльність людини особливим змістом, надає професійній біографії значущості. Але, як усякий процес, що розвивається, професійне становлення супроводжується деструктивними змінами: кризами, стагнацією і деформаціями особистості. Ці деструктивні зміни обумовлюють переривчастість і гетерохронність (нерівномірність) професійного розвитку особистості, носять нормативний і ненормативний характер. Професійне становлення обов'язково супроводжується випадками, непередбаченими обставинами, які іноді кардинально змінюють траєкторію професійного життя людини. Е.А. Климов в якості основних психічних регуляторів праці виділяє:

образ об'єкта праці: чуттєвий образ (перцептивний, сенсорний)
репрезентативний конкретний образ (уявлення пам'яті, уяви);

репрезентативний абстрактний образ (поняття, схеми, засвоєні алгоритми дій) образ суб'єкта праці: актуальний "Я-образ" (знання про свій стан в даний момент, про своє реальне місце серед інших людей, про свої можливості та обмеження) узагальнений "Я-образ" ("Я-концепція", включає уявлення про себе в минулому, сьогоднішньому і майбутньому; як представник професійної спільноти, я як організм; як представник даної професії, я як член суспільства); образ суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних відносин: усвідомлення своїх потреб; усвідомлення своїх емоцій і емоційних відносин; усвідомлення свого характеру; усвідомлення своєї особистісної спрямованості і світогляду в ході взаємодії з іншими людьми в трудовому процесі [3].

На нашу думку, істотним у вдосконаленні професійної освіти майбутніх фахівців є застосування компетентнісно-діяльнісного підходу з системним відтворенням в навчальному процесі реальних умов професійної діяльності, оновленням змісту, форм і методів професійного навчання, спрямованих на формування відповідного рівня компетентності в тій чи іншій сфері діяльності. Причому, компетентність повинна передбачати не стільки наявність у фахівця загального рівня професійної підготовки, як його готовність до здійснення реальних професійних дій у конкретній галузі праці, що пов'язано насамперед з умінням в конкретних виробничих умовах застосовувати отримані знання та вміння, використовуючи їх в процесі виконання тих чи інших виробничих функцій. Власне кажучи, ефективність професійного становлення особистості в реальних умовах праці істотним чином обумовлена характером її взаємодії з навколишнім професійним середовищем, рівнем творчого пристосування особистості до актуальних професійних вимогам, здібністю до отримання особистісного сенсу в певній області діяльності. Причому, саме рівень професійної компетентності викладача спеціальних дисциплін є визначальним чинником у формуванні сучасних професійних цінностей особистості щодо її професійного становлення в сучасних умовах праці.

Важливе значення у вирішенні сучасних проблем професійної освіти мають наукові роботи С.Я.Батишева, зокрема:

- теорія ступеневої системи підготовки та підвищення кваліфікації робітників на виробництві, що дозволяє формувати робочих широкого профілю у сфері матеріального виробництва;
- теорія періодів виробничого навчання учнів у навчальних майстернях і на виробництві;
- теорія та методика блочно-модульного навчання робітників у професійних навчальних закладах і на виробництві;
- система управління професійним навчанням робітників;
- педагогічні основи взаємозв'язку загальноосвітньої і професійної підготовки учнів у профтехучилищах;
- принципи наукової організації навчально-виховного процесу та ін [1].

Наукова спадщина великого вченого має величезне значення у розвитку ідей безперервної професійної освіти з використанням інноваційних технологій, особистісно зорієнтованого навчання, інтеграції освіти, науки і виробництва.

Слід зазначити, що професійне становлення сучасного фахівця істотним чином залежить від усвідомлення особистісного сенсу, і професійних цілей.

Причому, в процесі навчання повинна розвиватися соціальна і професійна мотивація, а саме:

- соціальна - через усвідомлення соціально-економічної ролі особистості в умовах ринкового середовища;
  - професійна мотивація - через розвиток професійних цілей мотивів, проектування відповідующе змісту навчальної інформації, форм і методів навчання з урахуванням сприйняття себе як члена професійного колективу.
- Професійна освіта, як педагогічна підсистема, перебуваючи під впливом соціальних факторів повинна передбачати перебудову всіх структурних елементів, у тому числі таких основних елементів як особистість викладача і особистість того, хто навчається [2].

Аналізуючи вищезазначене, можна стверджувати, що професійне

становлення фахівців в сучасних умовах праці має передбачати побудову професійної "Я-концепції", реалізацію відповідних навчально-виховних цілей щодо :

- оперативного реагування на соціально-економічні зміни в оволодінні новими соціально-економічними ролями;
- формування професійних ринкових цінностей, визначення відповідних освітніх цілей і мотивів;
- системного удосконалення професійних знань і умінь;
- оволодіння додатковими кваліфікаціями і компетенціями;
- оволодіння реальними функціональними професійними обов'язками;
- адекватного сприйняття складних нетипових професійних завдань і проблем;
- особистісної відповідальності за результати праці та її удосконалення;
- здатності до прогностичному застосуванню набутих знань і вмінь;
- організації і проектування психолого-педагогічних умов компетентісно-орієнтованого навчального процесу на основі формування відповідного професійного мислення, здатності майбутнього фахівця до творчого саморозвитку та самореалізації на ринку праці [2,4].

Наш досвід свідчить, що ефективною формою навчально-пізнавальної діяльності у професійному становленні майбутніх фахівців, їх готовності до сучасних умов праці є організація компетентісно-орієнтованої професійної діяльності з використанням відповідних компетентісно-орієнтованих технологій навчання, чітким визначенням майбутніми фахівцями конкретних цілей і мотивів щодо здійснення реальних професійних дій і функцій, усвідомленого сприйняття соціально-економічних реалій. Важливим у цьому є готовність до самостійної професійної діяльності на основі формування відповідного професійного мислення. Варто відзначити, що специфічність професійного мислення пов'язана з орієнтацією особистості у визначеній сфері діяльності; тією чи іншою техніці і технології, що приводить вибір відповідного змісту і технології професійних дій. При цьому професійне

мислення передбачає аналіз професійної діяльності, вирішення професійних завдань, обґрунтування відповідної стратегії їх вирішення. Причому зі зміною діяльності об'єкта змінюються завдання і проблеми, а значить і специфіка формування професійного мислення, що передбачає необхідність розкриття не тільки особливостей структури кожного елемента педагогічної системи, а й оволодіння функціональними зв'язками реальної професійної середовища. Слід зазначити, що самостійна професійна робота майбутніх фахівців має діяльнісний характер і є істотним чинником у формуванні професійного мислення майбутніх фахівців, їх пристосованість до реальних умов професійної діяльності. Причому, її структура, функціональні зв'язки між структурними елементами є характерними для того чи іншого виду діяльності. Важливими складовими самостійної професійної діяльності майбутніх фахівців є:

- мотиваційні основи;
- конкретна професійна середовище, відповідні проблеми, завдання і способи їх виконання, аналіз результатів індивідуальної професійної роботи.

Самостійне здійснення майбутніми фахівцями конкретних професійних дій і функцій передбачає насамперед:

- розвиток мислення, спрямованого на аналіз соціально-економічних змін і потреб, застосування сучасних технологій у вирішенні реальних професійних завдань;
- самостійний аналіз різних способів рішення професійних проблем і завдань;
- вивчення існуючого професійного досвіду;
- самостійне проектування результатів професійної діяльності;
- самостійний аналіз і прогнозування власних результатів професійної діяльності [4,5].

Варто відзначити, що мотивація самостійного професійного навчання в контексті професійної діяльності в найбільшій мірі сприяє формуванню професійної компетентності сучасної особистості. Відзначимо, що в процесі навчання мети і мотиви повинні поступово переходити від простих до

складних, передбачаючи поступове ускладнення професійних завдань і проблем.

Наш досвід свідчить, що у виборі відповідних дидактичних форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців важливим є:

- відображення у змісті навчання професійно-спрямованої структурованої інформації проблемного характеру;
- професійно обгрунтований вибір мотивів і цілей навчального матеріалу;
- організація дослідницької роботи з виконанням індивідуальних проектних завдань і програм [4, 5]. .

Таким чином, аналізуючи вищезазначене, можна стверджувати, що психологічні аспекти професійне становлення сучасної особистості - це насамперед: розвиток професійного “ Я“, формування відповідної системи мотивів, цілей і смислових орієнтирів – це процес, який включає розвиток самосвідомості, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання власного професійного майбутнього, побудову еталонів у вигляді ідеального образу професіонала. Особистісне професійне становлення відбувається на основі освоєння суспільно-вироблених уявлень про ідеали, норми поведінки у певній галузі діяльності, за умови професійної готовності до виконання реальних професійних завдань. Основні структурні складові моделі професійного становлення сучасної особистості, це насамперед: розуміння і адекватне сприйняття сучасних соціально-економічних вимог; вдалий вибір професії; оволодіння необхідним рівнем професійної компетентності в певній галузі діяльності; чітке визначення професійних цілей і мотивів щодо власного професійного саморозвитку; орієнтування в складних професійних ситуаціях; прогностичне планування власної стратегії професійного становлення.

Литература:

1. Батышев С. Я. Подготовка рабочих кадров. – М.: Экономика, 1992. – 248.
2. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем. - Воронеж: Изд-во Воронеж., ун-та, 1977. - 307 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения.- Ростов-на-Дону.-Изд-во «Феникс».- 1996.- №3.- 509 с
4. Walentyna Łozowiecka. Teoretyczne i praktyczne zasady kształtowania postaw konkurencyjnej zdolności jednostki /Edukacja i praca. Konteksty– wyzwania –antynomie. Bydgoszcz, 2008.-s.247-256.
5. Walentyna Łozowiecka. Podstawy wychowawczo-dydaktyczne kształtowania kompetentności zawodowej /Rozprawy naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, rocznik, 2009, 28, s.252 – 257.